

อิทธิพลจากแนวคิดไซโคจิโอกราฟีที่มีต่อศิลปินร่วมสมัย

The Influence of Psychogeographic Concepts on Contemporary Artists

วันที่รับบทความ: 10 ตุลาคม 2567

ณัฐพล บุญเผือก^{1*}

วันที่แก้ไขบทความ: 24 ตุลาคม 2567

วันที่ตอบรับบทความ: 30 ตุลาคม 2567

บทคัดย่อ

ศิลปินในศตวรรษที่ 20 หลายคนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดไซโคจิโอกราฟี (Psychogeography) หรือจิตภูมิศาสตร์ ผ่านกระบวนการดริฟท์ (Drift) หรือเดรีฟ (Dérive) ในภาษาฝรั่งเศส อันหมายถึง “การล่องลอย” ซึ่งเป็นการสำรวจเมืองโดยการเดินอย่างรวดเร็ว โดยมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนทัศนคติคนเดินสำรวจเมืองที่ไม่อาจคาดเดาได้ เป็นผลลัพธ์ในเชิงอุดมคติ คือ คนเดินเท้าจะตระหนักถึงสภาพแวดล้อมเมืองที่ถูกมองข้ามหรือละเลยไป และเริ่มมองเห็นสิ่งใหม่ ๆ ผ่านสัมผัสเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในสังคมเมือง จากกรณีศึกษาศิลปินร่วมสมัย 5 คน อย่าง 1) ฟรันทซ์ แอคเคอร์แมนน์ (Franz Ackermann) 2) จูลี เมห์เรตู (Julie Mehretu) 3) เจเน็ต คาร์ดิฟฟ์ และ จอร์จ เบอส์ มิลเลอร์ (Janet Cardiff and George Bures Miller) 4) ฤกษ์ฤทธิ ธีระวนิช (Rirkrit Tiravanija) และ 5) อินเวเดอร์ (Invader) ที่ระบุกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของตนเองผ่านกระบวนการดริฟท์ ออกมาเป็นงานศิลปะที่มีมุมมอง แนวคิด รูปแบบและเทคนิควิธีการที่น่าสนใจ

คำสำคัญ: ไซโคจิโอกราฟี การดริฟท์ ศิลปินร่วมสมัย

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

* ผู้ประสานงานหลัก email: nboonpueak@gmail.com

The Influence of Psychogeographic Concepts on Contemporary Artists

Received: October 10, 2024

Nutthapol Boonpueak^{1*}

Revised: October 24, 2024

Accepted: October 30, 2024

Abstract

Many artists in the 20th century were influenced by the concept of psychogeography through the process of drifting (Dérive) – a French term meaning “floating”. This process involves exploring the city by walking quickly, with the aim of altering the pedestrian’s perspective of the unpredictable city. The ideal outcome is that pedestrians become more aware of the overlooked or neglected urban environment, starting to perceive new things through their senses as part of their everyday experience in urban life. This study examined the creative processes of five contemporary artists: 1) Franz Ackermann, 2) Julie Mehretu, 3) Janet Cardiff and George Bures Miller, 4) Rirkrit Tiravanija, and 5) Invader. These artists identified their creative processes through the dérive, resulting in artworks with intriguing perspectives, ideas, forms, and techniques.

Keyword: psychogeography, drifting, contemporary artists

¹ Master of Fine Arts students, Art Theory Program, Department of Art Theory, Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University

* Corresponding author email: nboonpueak@gmail.com

บทนำ

ไซโคจีโอกราฟี (Psychogeography) นิยามเป็นภาษาไทยว่าจิตภูมิศาสตร์ซึ่งผสมผสานระหว่างจิตวิทยาและภูมิศาสตร์ ได้รับการพัฒนาในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 โดย Letterist Inter-national และ Situationist International โดยมี กีย เดบอर्ड (Guy Debord) ซึ่งเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งของทั้งสององค์กรได้ให้คำจำกัดความของจิตภูมิศาสตร์ว่าเป็น “การศึกษาผลกระทบของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ต่อพฤติกรรมและอารมณ์ของบุคคล ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม” (Knabb, 2006, p. 62) เป็นการสำรวจเมืองอย่างสร้างสรรค์ โดยมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนทัศนคติคนเดินสำรวจเมืองที่ไม่อาจคาดเดาได้ เป็นผลลัพธ์ในเชิงอุดมคติ คือ คนเดินเท้าจะตระหนักถึงสภาพแวดล้อมเมืองที่ถูกมองข้ามหรือละเลยไป และเริ่มมองเห็นสิ่งใหม่ ๆ ผ่านสัมผัสเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในสังคมเมือง จิตภูมิศาสตร์กลายเป็นสิ่งที่จับต้องได้ในรูปของ *dérive* (การล่องลอย) กระบวนการ *dérive* คือการเดินผ่านภูมิทัศน์เมืองโดยไม่ได้อ้างแผนเป็นการเดินเตร่ โดยการปล่อยให้ปฏิกิริยาทางอารมณ์ความรู้สึกของแต่ละคนที่มีต่อสภาพแวดล้อมเมืองโดยรอบ โดยผู้ที่ทำกระบวนการ *dérive* เป็นแผนที่จิตภูมิศาสตร์ของเมือง นักสถานการณ์นิยมใช้แผนที่นี้เพื่อช่วยกระตุ้นเส้นทางที่คาดเดาไม่ได้ ซึ่ง Phil Smith ได้ให้คำจำกัดความไว้ใน Cultural Geographies ว่าเป็น “การท่องไปบนท้องถนนในเมืองที่ไม่มีจุดหมายเพื่อสำรวจและทำแผนที่บรรยากาศ” ซึ่งเดบอर्डได้รับอิทธิพลแนวคิดในเรื่องนี้ จาก Formulaire pour un urbanisme nouveau (Formulary for a New Urbanism) ค.ศ. 1953 บทความที่เขียนขึ้นโดย ไอแวน ชิตชีกอฟ (Ivan Chitcheglov) หรือที่รู้จักกันในนาม จิลส์ ลีวา (Gilles Ivain) อดีตสมาชิกกลุ่มเลททริสต์ อินเตอร์ เนชั่นแนล โดยเดบอर्डสนับสนุนชิตชีกอฟในเรื่อง “การสังเกตการณ์อย่างเข้มข้น ของการรวมตัวกัน ในเมืองในปัจจุบัน เพื่อค้นพบว่าสภาพแวดล้อมส่งผลต่อพฤติกรรมและความรู้สึกของแต่ละบุคคลอย่างไร และในทางกลับกัน จะสร้างสภาพแวดล้อมใหม่ที่สร้างความเป็นไปได้สำหรับ “รูปแบบพฤติกรรมใหม่” ได้อย่างไร

ทฤษฎีของการดริฟท์ หรือ Théorie de la *dérive* (Theory of the *Dérive*) เขียนโดย เดบอर्ड ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกใน เล เลฟเวร์ นู ฉบับที่ 9 (Les Lèvres Nues N° 9) เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1956 หลังจากนั้นมีการปรับเนื้อหาเล็กน้อยและถูกตีพิมพ์อีกครั้งในวารสารของกลุ่มชิททูเอชชั่นนิสต์ อินเตอร์เนชั่นแนล ฉบับที่ 2 (Internationale Situationniste #2) เดือนธันวาคม ค.ศ. 1958 หนึ่งในแนวทางปฏิบัติการขั้นพื้นฐานของชิททูเอชชั่นนิสต์คือ การดริฟท์ (drift) หรือเดริฟ (dérive) ในภาษาฝรั่งเศส อันหมายถึง “การล่องลอย” ซึ่งเริ่มต้นโดยกลุ่มเลททริสต์ อินเตอร์เนชั่นแนล เดบอर्डได้อธิบายการดริฟท์ว่า “เป็นเทคนิคในการเดินอย่างรวดเร็วผ่านสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเล่นอย่างสร้างสรรค์ และการตระหนักรู้ถึงผลกระทบของไซโคจีโอกราฟี และด้วยเหตุนี้จึงค่อนข้างแตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิมของการเดินทาง (journey) หรือการเล่น (stroll)” (Knabb, 2006, p. 62) ซึ่งการดริฟท์นี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำ ความเข้าใจและพัฒนาทฤษฎีไซโคจีโอกราฟี โดยชิททูเอชชั่นนิสต์ได้นำสิ่งนี้มาใช้ เพื่อต่อสู้กับระบอบทุนนิยมที่ทำให้มนุษย์มีเพียงชีวิตประจำวัน ที่ซ้ำซากจำเจและประสบการณ์ที่สามารถคาดเดาได้เท่านั้น

เดบอर्ट ได้ขยายความการดริฟท์ไว้ว่า “ในช่วงระยะเวลาหนึ่งบุคคลหนึ่งคนหรือมากกว่า ละทิ้งความสัมพันธ์จากการทำงานกิจกรรมยามว่างและแรงจูงใจอื่น ๆ ตามปกติของพวกเขาแล้วปล่อยให้ตัวเองเคลื่อนไหวและถูกดึงดูดโดยสถานที่ท่องเที่ยวภูมิประเทศและเผชิญหน้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โอกาสเป็นปัจจัยที่สำคัญน้อยที่สุดในกิจกรรมนี้ จากมุมมองการดริฟท์ เมืองต่าง ๆ มีรูปทรงของไฮโคจิโอกราฟี โดยมีกระแสที่ไหลอย่างคงที่มีจุดคงที่และกระแสที่ไหลอย่างผันผวนกีดขวางไม่ให้เข้าหรือออกจากบางพื้นที่ได้” (Knabb, 2006, p. 56)

เดบอर्टได้ยกตัวอย่างการศึกษาเรื่อง ปารีสและความแออัดของชาวปารีส (Paris et l'agglomération parisienne) ค.ศ. 1952 โดย ชงบาร์ต เดอ โลว (Chombart de Lauwe) ตั้งข้อสังเกตว่า “ย่านชุมชนเมืองไม่ได้ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังพิจารณาจากภาพลักษณ์ของผู้อยู่อาศัยและปัจจัยอื่น ๆ ละแวกใกล้เคียงด้วย” เพื่อแสดงให้เห็น “ความคับแคบของ ปารีสที่แท้จริงซึ่งแต่ละคนอาศัยอยู่ภายในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีรัศมีเล็กมาก” เขาวาดแผนภาพการเคลื่อนไหวทั้งหมดที่เกิดขึ้นในระยะเวลาหนึ่งปี โดยนักศึกษาที่อาศัยอยู่ในเขตที่ 16 ซึ่งการเดินทาง ของเธอเป็นรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ โดยไม่มีความเบี่ยงเบนที่มีนัยสำคัญ โดยมีปลายยอดอยู่เพียงสามจุด ได้แก่ คณะรัฐศาสตร์ ที่พักของเธอ และที่พักของครูสอนเปียโน (Knabb, 2006, p. 62)

เดบอर्टอธิบายต่อว่า ระยะเวลาโดยเฉลี่ยของการดริฟท์อยู่ที่ประมาณหนึ่งวัน โดยเวลา เริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับวันทางสุริยคติ แต่ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ชั่วโมงสุดท้ายของ กลางคืนนั้นอาจไม่เหมาะสม ซึ่งระยะเวลานี้เป็นเพียงค่าเฉลี่ยทางสถิติเท่านั้น อีกประการหนึ่ง คือ การดริฟท์ มักไม่ค่อยเกิดขึ้นในรูปแบบที่บริสุทธิ์ เพราะเป็นเรื่องยากสำหรับผู้เข้าร่วมที่จะหลีกเลี่ยงการจัดสรร เวลาหนึ่งหรือสองชั่วโมงในตอนต้นหรือตอนท้ายของวันเพื่อดูแลงานที่ซ้ำซากจำเจ และในช่วงท้าย ของวันความเหนื่อยล้าก็มักส่งผลให้ไม่อยากทำแต่ที่สำคัญกว่านั้นการดริฟท์มักจะเกิดขึ้นภายใน ระยะเวลาจำกัด โดยตั้งใจไม่กินชั่วโมง หรือแม้แต่โดยบังเอิญในช่วงเวลาสั้น ๆ หรืออาจกินเวลาหลายวัน โดยไม่หยุดชะงัก แต่การดริฟท์หลายครั้งต่อเนื่องและใช้เวลาค่อนข้างนาน อาจได้ผลที่ไม่แน่นอนว่า อิทธิพลของสภาพอากาศอาจส่งผลต่อการดริฟท์โดยเฉพาะในกรณีที่ฝนตกต่อเนื่องเป็นเวลานาน การดริฟท์สามารถจำกัดให้อยู่ในสภาพแวดล้อมเล็ก ๆ ที่มีทุกอย่าง ครบครันได้ เช่น ละแวกบ้าน หรือ ถนนเพียงบล็อกเดียวหากพื้นที่นั้นน่าสนใจเพียงพอ และนอกจากจะใช้เวลาแล้วเดบอर्टยังเสนอให้ใช้ การโดยสารแท็กซี่ได้ เพราะสามารถสุ่มเส้นทางได้ตามต้องการ (Knabb, 2006, p. 52)

ด้วยอุดมการณ์ของกลุ่มชิททูเอชัสนิสต์ อินเทอร์เน็ตชั้นแนล อันประกอบไปด้วย ศิลปิน นักเขียน นักปรัชญา ที่ต้องการบ่อนทำลายระบอบทุนนิยมและสังคมสมัยใหม่ เพราะพวกเขากังวลว่าสื่อมวลชน และลัทธิบริโภคนิยมกำลังเพาะพันธุ์สังคมที่ไม่แยแส เฉื่อยชาและโดดเดี่ยว พวกเขาจึงต้องการนิยาม ศิลปะใหม่ ด้วยวิธีที่ทำให้ผู้คนหันกลับมาสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของเขาอีกครั้ง ดังนั้นการปลุกผู้คนให้ ตื่นขึ้นจากการถูกสะกดจิตจาก “สังคมแห่งมหรสพ” (Society of the Spectacle) และการถูกล้างสมอง โดยลัทธิบริโภคนิยม มีเพียงหนทางเดียวคือ การสร้างชิททูเอชัสนิสต์ (Situation) ดังนั้นทฤษฎีของการดริฟท์

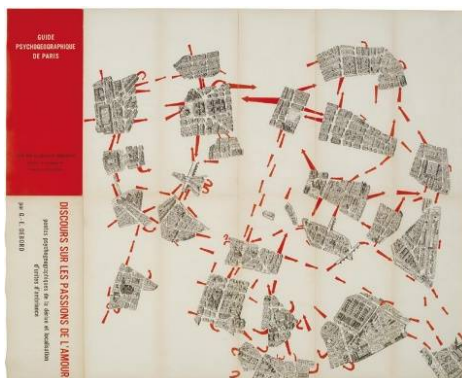
จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำผู้คนออกไปสัมผัสรับรู้ถึงจิตภูมิศาสตร์ของเมือง และพิจารณาว่ายังมีที่ใดในเมือง ที่ยังไม่ถูกแตะต้องจากทุนนิยมและความทันสมัยบ้าง

แผนที่ไซโคจิโอกราฟิก (psychogeographic maps)

ผลลัพธ์ภายหลังจากการดริฟท์เพื่อสำรวจไซโคจิโอกราฟิกของเมือง โดยศิลปินกลุ่มชิททูเอชชั่นนิสต์นั้น จะถูกนำเสนอออกมาในรูปแบบของ “แผนที่ไซโคจิโอกราฟิก” ซึ่งเป็นการทำแผนที่ที่ไม่ได้มุ่งเน้นความถูกต้องเชิงภูมิศาสตร์หรือมีรูปแบบการนำเสนอที่มีแบบแผนตายตัว แต่เป็นแผนที่ที่สร้างขึ้นในรูปแบบเฉพาะบุคคล เพื่อสื่อสารหรือสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบทางอารมณ์และความรู้สึก ตลอดจนถึงทัศนคติส่วนบุคคลของศิลปินชิททูเอชชั่นนิสต์ที่มีต่อเมืองหรือพื้นที่นั้น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

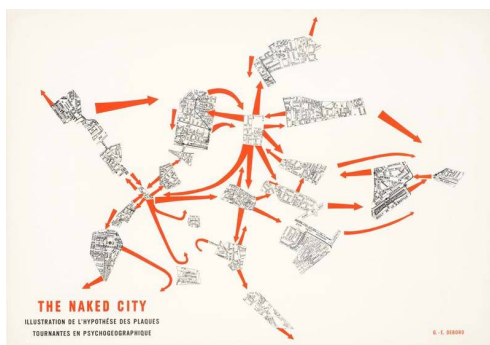
กียี เดบอर्ड (Guy Debord)

Guide psychogéographique de Paris. Discours sur les passions de l'amour (Psychogeographic Guide of Paris. Discourse on the Passions of Love) ค.ศ. 1957 เป็นหนึ่งในแผนที่ 5 ฉบับ ที่เดบอर्डสร้างขึ้นสำหรับนิทรรศการครั้งแรกของจิตภูมิศาสตร์ (First Exhibition of Psychogeography) ณ แท็ปโท แกลเลอรี (Taptoe Gallery) กรุงบรัสเซลส์ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1957 แผนที่เหล่านี้อธิบายการทดลองอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งดำเนินการในปารีสโดยกลุ่มเลททริสต์ ภายหลังจากที่เดบอर्डปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ในที่สุดภาพตัดปะชิ้นนี้ก็ถูกพิมพ์พร้อมกับ The Naked City ในเดือนพฤษภาคม ระหว่างการเยือนเดนมาร์กกับยอร์น และจัดพิมพ์โดยกลุ่ม อินเตอร์เนชั่นแนล มูฟเมนต์ ฟอรั่ม อิมเมจินิสต์ เบาเฮาส์ ผลงานทั้งสองชิ้นนี้ถูกผลิตซ้ำอีกครั้งในปี ค.ศ. 1958 ในหนังสือ พู ลา ฟอรั่ม (Pour la forme) ของ แอสเกอร์ ยอร์น (Asger Jorn) ซึ่งตีพิมพ์ในปารีสโดย กลุ่มชิททูเอชชั่นนิสต์ อ้างอิงจากภาพแปลนเมืองปารีสในมุมสูง (plan de paris à vol d'oiseau) ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1951 ออกแบบโดย จอร์จ เฟลเทียร์ (Georges Peltier) ลูกศรแสดงถึงทิศทางของผู้เดิน (drifter) ซึ่งเชื่อมโยงความเป็นเอกภาพของบรรยากาศที่แตกต่างกัน (Bertolino, Delsante, & Haddadian, 2017, p. 561) โดยผลงานชิ้นนี้ แสดงภาพแผนที่เมืองปารีสที่ถูกตัดแบ่งพื้นที่ที่เคยเชื่อมโยงกันให้แยกออกจากกัน ระยะห่างทางจิตใจระหว่างพื้นที่เหล่านี้ ถูกแสดงให้เห็นผ่านการกระจายชิ้นส่วนของแผนที่ การเดินเตร่ การปล่อยให้ตัวเองเดินอย่างล่องลอย (หรือการดริฟท์) จะทำให้แต่ละคนสามารถค้นพบเอกภาพของสภาพแวดล้อมในเมืองหนึ่ง ๆ ได้ ลูกศรสีแดงระบุทางข้ามที่ใช้บ่อยที่สุดระหว่างหมู่เกาะในเมือง (เขตปกครอง) ซึ่งถูกค้นด้วยการไหลของการจราจรจากพาหนะที่ใช้เครื่องยนต์

ภาพที่ 1 Guide psychogéographique de Paris. Discours sur les passions de l'amour
การพิมพ์หินบนกระดาษ, 59.5 x 73.5 ซม.
ที่มา: กียี เดบอर्ट (1957)

The Naked City. Illustration de l'hypothèse des plaques tournantes en Psycho Géographique ค.ศ. 1957 เป็นอีกหนึ่งผลงานที่จัดแสดงในนิทรรศการเดียวกันกับผลงานข้างต้น สร้างจากชิ้นส่วนที่ถูกตัดจากแผนที่ในคู่มือเดินทางของปารีส (guide taride of paris) ผลงานนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหลักเรื่องศูนย์กลางของไฮโคจิโอกราฟี ประเภทของทางแยก ซึ่งมีความโน้มเอียงของไฮโคจิโอกราฟีที่หลากหลาย ผ่านการใช้สัญลักษณ์ลูกศรโดย เดบอर्ट เปรียบเทียบรูปแบบเหล่านี้กับภาพประกอบหนังสือที่ออกแบบสำหรับเด็ก ที่รวมเอาภาพท่าเรือ ภูเขา คอคอด ป่า แม่น้ำ เชื้อน แหลม สะพาน เรือ และหมู่เกาะมาไว้ในภาพเดียวกัน (Sadler, 1998, p. 184)

ภาพที่ 2 The Naked City. Illustration de l'hypothèse des plaques tournantes en
psychogéographique
ที่มา: กียี เดบอर्ट (1957)

ศิลปินร่วมสมัยที่ได้รับอิทธิพลในการสร้างสรรค์จากแนวคิดเรื่องไซโคจิโอกราฟี

แม้ว่าความเคลื่อนไหวทางด้านศิลปะของกลุ่มซิทธิอุเอซึนิสท์ อินเตอร์เนชันแนล จะไม่ได้กินเวลายาวนาน และผลิตผลงานศิลปะออกมาเพียงจำนวนไม่มากนัก เพราะเพียงช่วงต้นคริสต์ทศวรรษ 1960 กลุ่มผู้ก่อตั้งบางส่วนก็เริ่มแตกแยกและออกจากกลุ่มไปในปี ค.ศ. 1961 และในปี ค.ศ. 1962 เดบอร์ดีผู้ร่วมก่อตั้งคนสำคัญของกลุ่มได้กล่าวว่า “ไม่ควรเน้นย้ำถึงศิลปะอีกต่อไป” เป็นผลให้การเคลื่อนไหวของสมาชิกกลุ่มที่ยังเหลือ มุ่งเน้นไปที่กิจกรรมทางการเมืองและมีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์จลาจลเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1968 แต่แนวคิดทฤษฎีของกลุ่มในหลายเรื่อง ยังคงส่งอิทธิพลมาถึงศิลปินร่วมสมัยในปัจจุบัน ซึ่งหนึ่งในนั้นคือแนวคิดเรื่องไซโคจิโอกราฟี ที่กลับมาเป็นที่นิยมอย่างมากในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990 โดยศิลปินร่วมสมัยจำนวน 5 คน ซึ่งล้วนอ้างถึงแนวคิดเรื่องไซโคจิโอกราฟีว่าให้อิทธิพลส่วนหนึ่งในการสร้างผลงานศิลปะร่วมสมัยของตน ดังต่อไปนี้

1. ฟรันทซ์ แอคเคอร์แมนน์ (Franz Ackermann)

แอคเคอร์แมนน์ เกิดในปี ค.ศ. 1963 ในเมืองนอยมาร์ก-ซังต์ไวพท์ (Neumarkt-Sankt Veit) บาวาเรีย ศึกษาศิลปะที่สถาบันวิจิตรศิลป์มิวนิก (Akademie der Bildenden Künste München) และที่มหาวิทยาลัยวิจิตรศิลป์ฮัมบูร์ก (Hochschule für bildende Künste Hamburg)

ในปี ค.ศ. 1991 แอคเคอร์แมนน์ ได้รับทุนจาก DAAD ซึ่งทำให้เขาสามารถเดินทางไปเอเชียได้เป็นครั้งแรก ในฐานะศิลปินพำนักหนึ่งปีที่ฮ่องกง และการเดินทางได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญในงานของเขาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การทดลองและปฏิบัติการทางศิลปะของเขา ได้รับแรงบันดาลใจจากกลุ่มซิทธิอุเอซึนิสท์ อินเตอร์เนชันแนล และไซโคจิโอกราฟี ระหว่างการเดินทางเขาใช้ภาพถ่ายภาพร่างดินสอ หมึกและสีน้ำ เพื่อสร้างแผนที่ทางจิต (mental maps) ซึ่งไม่ใช่การจำลองแบบหรือเลียนแบบภาพของดินแดน แต่เป็นการสังเคราะห์โลกทางกายภาพและทางจิตแทน จากสิ่งเหล่านี้เขาบรรจกรวบรวมสีสันที่สดใส ซึ่งเผชิญหน้ากับผู้ชมด้วยมุมมองของภาพที่พังทลาย พื้นที่ทางภูมิศาสตร์และสถาปัตยกรรม เส้นโครงข่ายในงานศิลปะของเขาแผ่กระจายออกไปเหมือนรากไม้ โครงสร้างขยายตัวออกไปทุกทิศทุกทาง โดยไม่มีระบบลำดับขั้นใด ๆ ภาพตัดปะและลวดลายต่างๆ ดูเหมือนจะเป็นไปตามความวุ่นวายและพลังพลวัตที่ปล่อยออกมาจากแรงโน้มถ่วง บังคับให้ภาพเกิดการขยายตัวบ่อยครั้งที่เขาสร้างภาพและแกะรอยความทรงจำของการสำรวจเมืองต่างๆ ซึ่งไม่ใช่แค่เมืองในฐานะเชิงพื้นที่ แต่ยังรวมถึงทิศทางของจิตภายในเครือข่ายของเมืองด้วย โครงสร้างเมืองเป็นต้นแบบของระบบอ้างอิงทางวัฒนธรรมและสังคม สำหรับเขาแล้วการเดินทางและประสบการณ์ ชีวิตที่ผ่านมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์

ภาพที่ 3 TEW No. 30 The Next Sixth Month
ที่มา: ฟรันทซ์ แอคเคอร์แมนน์ (1991)

ภาพที่ 4 Walking South
ที่มา: ฟรันทซ์ แอคเคอร์แมนน์ (2012)

2. จูลี เมห์เรตุ (Julie Mehretu)

เมห์เรตุ เกิดที่แอตลิสอาบาบา ประเทศเอธิโอเปีย ในปี ค.ศ. 1970 โดยมีพ่อเป็นชาวเอธิโอเปียและแม่เป็นชาวอเมริกัน ครอบครัวของเธอย้ายไปยังสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1977 เมื่อผู้นำทางทหารเริ่มการศึกษาเพื่อสร้างความหวาดกลัว ประสบการณ์ด้านการย้ายถิ่นฐานและการพลัดถิ่นของเธอทำให้เห็นว่าการเมืองสร้างกระแสโลกได้อย่างไร เธอเรียกภาพวาดของเธอในแนวนี้ว่า “ไซโคจีโอกราฟิส” (Psychogeographies) ซึ่งพูดถึงประเด็นเกี่ยวกับความทรงจำข้ามช่วงเวลา พื้นที่ และสถานที่ เมห์เรตุ อธิบายถึงแรงกระตุ้นของเธอในการสำรวจไซโคจีโอกราฟิว่า “ฉันสนใจในการวาดภาพหรือแผนที่ (อารยธรรม) ... การลักทอเข้าและออกของการทำงาน การต่อต้านความเข้าใจ... ฉันสนใจในศักยภาพของไซโคจีโอกราฟิ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภายในสิ่งที่มองไม่เห็น ได้คิดค้นพื้นที่สร้างสรรค์ ซึ่งแต่ละคนสามารถใช้ทรัพยากรจากการตัดสินใจด้วยตนเอง หรือต่อต้าน....

แรงกระตุ้นนี้เป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญในการวาดภาพ และสร้างโครงการแนวความคิดที่ใหญ่ขึ้นของฉันทันในฐานะจิตรกร” (Kim, Hockley, Campbell, & Edwards, 2019, p.51)

ภาพวาดและภาพพิมพ์ของเธอสะท้อนให้เห็นถึงชั้นของเครื่องหมายและโทนสี ตลอดจนการอ้างอิงและความหมายที่มาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย รวมถึงแผนที่ภูมิประเทศ รูปแบบสถาปัตยกรรมและการอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ตลอดจนแนวคิดทางปรัชญา การเมืองและเหตุการณ์ปัจจุบัน หน้าที่ของภาษา และการทำเครื่องหมายอัลกอริทึม เธอโอรับความตึงเครียดระหว่างขนบนามธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ โดยปลูกเร้าวิธีการที่คลุมเครือผ่านแผนที่ ภูมิรัฐศาสตร์ บนภูมิทัศน์ระหว่างทวีป

ภาพที่ 5 Heavy Weather series: Local Calm

ที่มา: จูลี เมห์เรตุ (2005)

ภาพที่ 6 Mural

ที่มา: จูลี เมห์เรตุ (2009)

3. เจเน็ต คาร์ดิฟฟ์ และ จอร์จ เบอส์ มิลเลอร์ (Janet Cardiff and George Bures Miller)

ศิลปินคู่ชาวแคนาดา คาร์ดิฟฟ์ และ มิลเลอร์ อาศัยและทำงานในบริติชโคลัมเบีย พวกเขาได้รับการยอมรับในระดับสากลจากการติดตั้งระบบเสียงมัลติมีเดียที่ชวนดื่มด่ำการเดินด้วยเสียงและวิดีโอ ด้วยวิธีการนี้พวกเขาได้สร้างเสียงที่เทียบได้กับแผนที่ไฮโดรโอกราฟฟิก

“เมื่อเราผลิตวิดีโอสำหรับการเดินด้วยเสียงแน่นอนว่ามีการตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อหาของงานจากเสียงที่เราได้ยิน เราวางแผนการเดินทางโดยสำรวจเส้นทางเข้าไปเข้ามา ฟังและดูตลอดทาง นอกจากนี้ สถาปัตยกรรมหรือถนนตลอดทางเดินยังกำหนดว่าเสียงหรือสคริปต์เสียงประเภทใดที่จะสะท้อนประวัติศาสตร์และอารมณ์ ... ดังเช่น ไฮโคจิโอกราฟิ ...ฉันรักคำนั้น” (Cruz, Curiger, & Kortun, 2000, p.184)

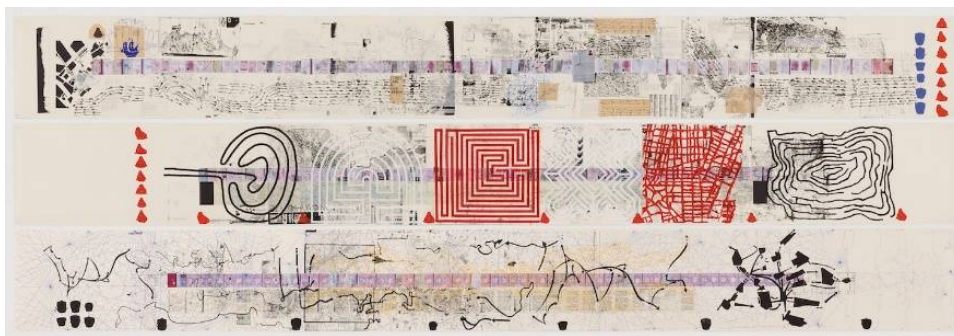
ภาพที่ 7 Walk Münster
ที่มา: เจเน็ต คาร์ดิฟฟ์ (1997)

4. ฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช (Rirkrit Tiravanija)

ฤกษ์ฤทธิ์ ศิลปินชาวไทย เป็นบุตรชายของนักการทูต เกิดที่อาร์เจนตินาและเติบโตในไทย เอธิโอเปีย และแคนาดา เมื่อโตขึ้น เขาทำงานและพักอาศัยระหว่างนิวยอร์ก เบอร์ลิน และเชียงใหม่ ภาพพิมพ์สามม้วนในผลงาน Untitled 2008–2011 (the map of the land of feeling) I–III ทำหน้าที่เป็นบันทึกและสะท้อนการเดินทางของเขา

ภาพจากหนังสือเดินทางของฤกษ์ฤทธิ์กว่า 20 ปี ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 ถึง ค.ศ. 2008 ถูกวางเรียง ต่อเนื่องกันเป็นแกนหลักของภาพตลอดทั้งสามม้วน และซ้อนทับด้วยภาพต่าง ๆ ทั้งแผนที่เมือง แหล่งโบราณคดี สถาปัตยกรรม เขาวงกต โซนเวลา ลูกศรแสดงทิศทางการไหลผ่านเมือง หน้าสมุดบันทึก และสูตรอาหาร ผลงานนี้บันทึกเรื่องราวตลอดช่วง 20 ปีที่ผ่านมาในชีวิตของเขา ประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ เช่น การอ้างอิงประวัติศาสตร์ แผนที่และลูกศร บันทึกตำแหน่งที่เขาเดินทางและจัดแสดงผลงานศิลปะ มีสูตรอาหารที่อ้างอิงถึง การฝึกเตรียมประกอบอาหารแก่ผู้ชมนิทรรศการของเขา ภาพเงาของผลงานศิลปะ อันเป็นเอกลักษณ์ของ ดูว์ซ็อง (Duchamp) และบรอดธาร์ส (Broodthaers) กระจายอยู่ทั่วผลงาน ทั้งสามม้วน โถปัสสาวะชาย (Fountain) ที่มีชื่อเสียงของดูว์ซ็อง เป็นแรงบันดาลใจให้เขา กลายเป็นศิลปิน และหอยแมลงภู่ในหม้อปรุงอาหารของบรอดธาร์สที่มีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อการทำอาหารในงานศิลปะติดตั้งของเขา ยังรวมถึงภาพแผนที่ไฮโคจิโอกราฟิก The Naked City ของเดบอर्ड และกลุ่มชิททูเอชเอ็นนิสต์ อินเตอร์เนชั่นแนล ซึ่งสะท้อนอิทธิพลเรื่องการเดินทางและแนวคิดทางการเมืองที่ซ่อนอยู่ในผลงานศิลปะหลายชิ้นของเขา

ฤกษ์ฤทธิ์ ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับผลงานชุดนี้ไว้ว่า “กระตุกสั่นหลังของงานคือหนังสือเดินทางสามเล่มของฉัน สิ่งที่ฉันทำคืออ่านหนังสือเดินทางแต่ละเล่ม และย้อนรอยวิซ่าหรือตราประทับหรือสถานที่และตำแหน่งที่ตั้งว่าเกิดอะไรขึ้นกับฉันในขณะนั้น เมื่อไหร่ อย่างไร และกำลังทำอะไรอยู่ จะว่าไปก็เป็นคนละช่วงของชีวิตกัน อันแรกมีเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับการมาอเมริกาหรือพยายามที่จะอยู่ในอเมริกา ส่วนอันสุดท้ายก็เหมือนกับการพยายามออกจากอเมริกา หรือบางอย่างคุณรู้หรือไม่ว่ากังวลอีกต่อไปว่าต้องอยู่ที่ใด ในความรู้สึกมีแนวคิดนี้อยู่เสมอว่าเราเป็นคนพเนจรและโลกเป็นโลกาภิวัตน์ และเราติดต่อกับคนอื่นมากขึ้น ฉันหมายความว่ามียุคอุปสรรคมากมายจริง ๆ แล้วมันเป็นเรื่องของทางเดินและการหาทางหลีกเลี่ยงสิ่งกีดขวาง ไม่ใช่สิ่งที่คุณจะดูเฉย ๆ คุณต้องมีความกระตือรือร้นจริง ๆ คุณต้องย้ายเข้าและออกจากรัน คุณต้องพยายามถอดรหัสหรือค้นหาเส้นทางของคุณเอง”

ภาพที่ 8 Untitled (the map of the land of feeling) I – III.

ที่มา: ฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช (2011)

5. อินเวเดอร์ (Invader)

ศิลปินแนวสตรีทชาวฝรั่งเศสที่นิยามตัวเองว่าเป็น ศิลปินอิสระที่ไม่ปรากฏชื่อ (Unidentified Free Artist or UFA) ซึ่งเป็นที่รู้จักจากผลงานโมเสกเซรามิกสไตร์พิกเซล 8 บิต ซึ่งประดับประดาอยู่บนผนังในเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก ปฏิบัติการศิลปะของเขาสะท้อนกลยุทธ์การดริฟท์ และไซโคจีโอกราฟีของกลุ่มซิททูเอชชันนิสต์ อินเตอร์เนชันแนล โดยเคยให้สัมภาษณ์ว่า

“ฉันเดินดูพื้นที่หลายร้อยกิโลเมตรในเมือง ก่อนที่จะบุกเข้าไปเพื่อหาพื้นที่ที่ดีที่สุด ฉันพยายามไปทุกที่ในเมืองจริง ๆ ฉันไม่ได้ต้องการแค่ไปที่ศูนย์กลางของเมือง แล้วบอกว่าฉันบุกฉันอยากบุกให้หนักและไปทุกที่ ไม่ใช่แค่แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังรวมถึงพื้นที่ท้องถื่นซึ่งมีคนท้องที่อาศัยอยู่ ฉันรู้จักเมืองนี้ดีกว่านักท่องเที่ยวทั่วไปร้อยเท่า ซึ่งนั่นเป็นงานที่ยาก”

“ฉันแค่เดินและหลงทางในเมืองและมองไปทุกที่ พื้นที่หนึ่งจะดึงดูดความสนใจของฉันไป ฉันรู้สึกได้อย่างชัดเจนและรู้ว่าต้องจัดสักชิ้นไว้ที่นั่น” (Paul, 2012, p. 127)

ความรู้สึกเช่นนี้ สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับไซโคจีโอกราฟีของเดบอर्ड ซึ่ง แอสเกอร์ ยอร์น เคยนิยามว่าเป็น “นิยายวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาเมือง” รูปพิกเซลเหล่านี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเมือง

แต่นำความปั่นป่วนมาสู่การแปลความของเราแล้วเขียนแผนการเดินทางใหม่ เปรียบเสมือนหน้าจอที่เชื่อมเรากับผลงานของเขา ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อสู่โลกของเขา

ภาพที่ 9 PA_105
ที่มา: อินเวเตอร์ (1998)

ภาพที่ 10 PA_895
ที่มา: อินเวเตอร์ (2011)

ศิลปินร่วมสมัยที่ยกตัวอย่างทั้ง 5 คนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้นำกระบวนการดริฟท์ จากแนวคิดไซโคจีโอกราฟีหรือจิตภูมิศาสตร์ โดยแสดงให้เห็นว่ากระบวนการสำรวจเมืองโดยการเดินอย่าง ล่องลอย รวดเร็ว ปล่อยให้บรรยากาศของภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรมโดยรอบและสถานการณ์เฉพาะหน้า ดึงดูดให้เกิดการเดินทางโดยไม่ต้องมีการวางแผนเส้นทางล่วงหน้าไว้ก่อน การเข้าไปในพื้นที่ชุมชนหรือ ประเทศที่ไม่เคยไปสำรวจด้วยการเดิน ซึ่งเทคนิคนี้เป็นการได้นำพาตนเองไปสัมผัสกับประสบการณ์แปลก ใหม่ในเมืองอย่างแท้จริง โดยพบว่าจากกระบวนการสำรวจเมืองแบบเดียวกัน ทำให้เกิดแรงบันดาลใจใน การสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินแต่ละคนทั้งทางด้านเนื้อหา รูปแบบ และเทคนิควิธีการแสดงออกที่ หลากหลาย ดังนั้นกระบวนการดริฟท์จึงเป็นกระบวนการที่น่าสนใจในการทำงานศิลปะที่สื่อสารเรื่องราว ได้ทุกมิติทั้งด้านสังคม ปรัชญา การเมือง ประวัติศาสตร์ ภาษาและอารยธรรม การเดินทางของศิลปิน เกิด แผนี่ทางจิต การบอกเล่าปรากฏการณ์ที่จะถูกแสดงออกมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

เอกสารอ้างอิง

- Bertolino, N., Delsante, I., & Haddadian, S. (2017). **Consciously uncontrolled: A psychogeographic approach to urban mapping**. University of Huddersfield Research Portal.
- Cruz, A., Curiger, B., & Kortun, V. (2000). **Fresh Cream: Contemporary Art in Culture**. Ort nicht ermittelbar.
- Kim, C.Y., Hockley, R., Campbell, A., & Edwards, A. (2019). **Julie Mehretu**. Prestel Pub.
- Knabb, K. (2006). **Situationist International Anthology**. Berkeley: Bureau of Public Secrets.
- Paul, A. (2012). **L’Invasion de Paris 2.0: Proliferation**. Control P Editions.
- Sadler, S. (1998). **The Situationist City**. The MIT Press.